

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

ԹԵՄԱ՝ Ազգային տոների, ծեսերի կազմակերպման
առանձնահատկությունները կրթական գործընթացում

Հաստատություն՝ Արտաշատի թիվ 5 մսուր-մանկապարտեզ

Դաստիարակ՝ Տաթևիկ Հովհաննիսյան

Ղեկավար՝ Ժաննա Ավետիսյան

2023թ

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Գլուխ 1. Սաների իրավունքների և ազատությունների, պատվի և արժանապատվության եր աշխիքները.....	4
1.1 Սաների իրավունքների պաշտպանության համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.2 Սաների իրավունքների, պատվի և արժանապատվության պաշտպանությունը	Ошибка! Закладка не определена.
Եզրակացություններ և առաջարկություններ	14
Գրականության ցանկ	Ошибка! Закладка не определена.

Ներածություն

Թեմայի արդիականությունը. Մշակույթը չէր պահպանվի և սերնդեսերունդ չէր փոխանցվի, եթե գոյություն չունենային դրան նպաստող որոշակի միջոցներն ու հանգամանքները: Դրանցից կարող ենք առանձնացնել պատմության ընթացքում ձևավորված ծեսերը:

Ծեսը ավանդական, կամ սահմանված կանոններով կատարվող կրոնական արարողություն է, որին հավատացյալները վերագրում են մոգական և խորհրդավոր հատկություններ: Ծեսը լայն տարածում ունի հավատալիքներում, կրոնում, կենցաղում, մարդկային հարաբերություններում և այլուր: Ծեսը խորհրդանշական ձևերով վերարտադրում է նաև ժողովրդի անցյալի կարևոր փուլում կատարված իրադարձությունները և դրանց միջոցով ապահովում ազգի, հասարակության միասնականությունն ու հարատևությունը:

Ծես նշանակում է նվիրում, ընտելացում տվյալ կրոնին և արժեքների համակարգին, ազգութանը, պետությանը: Ծեսերն աչքի են ընկնում իրենց պատմական և ճանաչողական արժեքներով: Դրանք ստեղծվում են ոչ թե պատահական դեպքերի շուրջ, այլ ժողովրդի համար կենսական նշանակություն ունեցող իրադարձությունների կապակցությամբ: Ծեսերի շնորհիվ պահպանվել և դարեդար են փոխանցվել ազգային կյանքի բոլոր էական կողմերը, արտացոլել էթնոսին բնորոշ առանձնահատկությունները: Դարերի ընթացքում հարատևած ծեսերի բովանդակությունն իր բազմակողմանի ազդեցությունն է ունեցել այդ էթնոսի առօրյա կյանքի, կենցաղի, հոգեբանության և աշխարհայացքի վրա: Եթե մշակույթի ժառանգորդման առաջին ձևը համարենք ծեսը, ապա երկրորդը ծիսակարգն է: Այն ներառում է ավանդական գործողություններ, որոնք ուղեկցում են մարդուն, հանրությանը կյանքի և գործունեության կարևոր պահերին:

Ծիսակարգը մարմնավորում է մարդկանց վարքի տարբեր կողմերը: Եթե սովորույթը մարմնավորում է ամենօրյա վարքային նորմերը, ապա ծիսակարգին դիմում են միայն արտակարգ, ոչ ամենօրյա իրավիճակներում (ծնունդ, կնունք, պսակադրություն, մահ, և այլն):

Մշակույթի ժառանգականության փոխանցման մյուս ավանդական ձևը սովորույթն է: Սովորույթը վարքի կարծրատիպացված միջոցն է, որը վերարտադրվում է որոշակի հասարակությունում կամ սոցիալական խմբում և սովորական է նրա անդամների համար: Սովորույթները կենցաղի պահպանված սովորական մասն են, ծեսերի և ծիսակարգերի բեկորները, որոնք կորցրել են իրենց առաջնային նշանակությունը, բայց պահպանել են մարդկանց միավորելու գործառույթն ամենօրյա ընդունված նորմերով: Սովորույթը նաև կենցաղում վարքի կարգավորիչ է, որը աստիճանաբար դարձել է ավանդույթ: Սովորույթի կայունությունը, նրա դիմադրողականությունը, փոփոխություններն այդքան մեծ են այն պատճառով, որ նրանք միշտ ձևավորվում են հասարակությունում և ընդունված են նրա կողմից որպես «ստիպողական պահանջ»:

Չետագոտության նպատակն է ուսումնասիրել և ներկայացնել ազգային տոների, ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները կրթական գործընթացում:

Չետագոտության խնդիրներն են՝

1. Ուսումնասիրել ազգային ծեսերը, որպես կրթական կամուրջ
2. Ներկայացնել ազգային տոների և ծեսերի օրինակներ՝ որոնք կարող են կիրառվել կրթական գործընթացում:

Չետագոտական աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, մեկ գլխից, որը բաղկացած է երկու ենթահարցերից, եզրակացություններ բաժնից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Գլուխ 1. Ազգային տոների, ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները կրթական գործընթացում

1.1 Ազգային ծեսը որպես կրթական կամուրջ

Ազգային ծեսը մշակույթի այն տարրն է, որը առավել պահպանողական է ազգային արժեքների պահպանման գործում: Ժողովուրդները հիմնականում տոնական օրերին են վերապահել ազգային խոհանոցի, ազգային տարազի, ազգային երգ ու պարի, ազգային խաղերի պահպանման ու ժառանգորդման գործը: Դա է հենց պատճառը որ ժողովրդական տոնի հանդիսակարգը պետք է հարազատ լինի կոնկրետ կյանքով ապրող մարդկանց: Ժողովրդական տոնի ժամանակ ոչ թե պետք է ելույթ ունենան «բանահյուսական-ազգագրական» խմբերը, այլ տոնի բոլոր մասնակիցները պետք է ընդգրկվեն այդ «բանահյուսական-ազգագրական» կոչվող երգ ու պարի կաարման մեջ:

Ժամանակների փոփոխությունը, ուբանիզացիան մադրկանց հեռվացրել են ծիսական առօրյայից և հաճախ որոշակի ծեսեր դուրս են գալիս գործածությունից:

Ծեսը մարդու կյանքի ամենակարևոր բաղկացուցիչն է և իրենից ենթադրում է դինամիկ զարգացում, այսինքն յուրաքանչյուր սերունդ և յուրաքանչյուր դարաշրջան արտացոլվում է ծիսատոնական արարողակարգերում և դրանից խուսափելով կարող ենք հանգել ծեսի վերացմանը:

Ազգային ծեսերի վերականգման և յուրացման խնդրի լուծումը գտվեց կրթահամալիրում: Տարիներ շարունակ ազգային ծեսերը վերականգնվում և իրականացվում են:

Տոների ընտրության հարցում ուղղորդվում ենք ըստ կրթօջախի տոնացույցից:

Կրթահամալիրում ծիսական գործունեությունը որոշակի փուլեր է ենթադրում

- ծեսի նախապատրաստում
- ծիսակատարություն:

Ծեսերը բեմականացումներ չեն և երեխաները իրենք են ստեղծում վերախմաստավորում, խաղում, երգում այդ տոները:

Ազգային ծեսերի վերականգնումը և հանրակրթության մաս դարձնելը ունի մի շարք դրական կողմեր՝

- Սովորողը ծանոթանում է ազգային տոներին, անցկացման կարգին, ծիսական առօրյային
- Սովորում է ծիսական երգերը, խաղերը, խաղերգերն ու ասիկները
- Սովորողը երգի միջոցով հաղթահարում է բարբառային դժվարությունները
- Տեխնոլոգիա դասընթացի շրջանակներում վերականգնում են ծիսական միջավայրը
- Ծիսակարգը ուսումնասիրելիս ծանոթանում տարածաշրջանային առանձնահատկություններին
- Արդյունքում վերականգնվում է տոնը իր ամբողջ ծիսակարգով

Ազգային ծեսերի իրագործման հաջորդ քայլը համագործակցային նախագծերն են:

Համագործակցային նախագծերի շրջանակներում տեղի է ունենում հետևյալ գործընթացները՝

- Բլեյան ցանցի տարածում
- Կրթական համագործակցություն տարբեր ուսումնական հաստատությունների հետ
- Ծեսը կատարում է միավորիչ դեր. դրանով իսկ ամրացնում է համագործակցային խմբերի կապը
- Հեռանկարներ է ստեղծում համագործակցության հետագա զարգացման համար

Երեխայի ներդաշնակ հոգևոր զարգացման կարևոր խնդիրներից մեկը ազգային մշակույթի յուրացումն է՝ ավանդույթների, ծեսերի, տոների տեսքով նաև: Բնականոն կյանքով ապրելու պայմաններում ժողովրդական տոները չէին իմաստազրկվի, այլ նոր որակ, նոր ձև կստանային և կշարունակեին կատարել իրենց կարևորագույն դերը՝ մարդկանց համախմբելու, ազգային և մարդկային արժեքները պահպանելու կարևորագույն գործառույթով: Երեխան դաստիարակվում և սովորում է՝ յուրացնելով մեծերի փոխանցած մշակույթը: Եթե ընտանիքում չի պահպանվում ավանդականը,

ապա այդ գործն իր վրա է վերցնում պետությունը կամ կրթօջախը՝ սկսելով նախակրթարանից և շարունակելով մինչև դպրոցն ավարտելը: Ծեսերին նոր կյանք տալու համար հարկավոր է նախ շատ լավ յուրացնել ավանդականը, ճանաչել այն միջավայրը, որտեղ ստեղծվել են դրանք: Լավ իմանալ երգերն ու պարերը, ծիսական գործողությունները, պարագաները, դրանց խորհուրդն ու պատրաստման տեխնոլոգիան: Ո՞ր գործողություններն են, որ կարելի է կատարել կամ փոքր-ինչ ձևափոխել կամ լրացնել նորով: Ո՞ր պարագաներն են, որոնք շատ լավ կմտնեն ժամանակակից ծեսի մեջ կամ կստանան նոր ձև, կամ էլ նորերը կլինեն: Սրանք այն հարցերն են, որոնք առաջ են գալիս և որոնք լուծելու խնդիր ունենք: Իհարկե, ծեսին նոր կյանք տալ՝ չի նշանակում ակունքից այնքան հեռանալ, որ այն դառնա ոչ թե ծես, այլ անհատ մարդկանց երևակայությամբ ստեղծված հնի ու նորի վատ սինթեզ: Ծիսական հիմնական կարգը պետք չէ շփոթել տոնական մասի հետ: Յուրաքանչյուր ծես, ծիսական գործողություններից բացի, ունի տոնական մաս, որտեղ կարելի է կատարել ժամանակակից բարձրարժեք երգեր ու պարեր: Նախագծի նպատակն է ծեսը, տոնը դարձնել երեխայինը, որն էլ կլինի ոչ միայն մասնակից, այլև փոխանցող: Երեխան, քայլ առ քայլ, անկաշկանդ միջավայրում, ամենօրյա արդյունավետ գործունեությամբ, լիիրավ մասնակցությամբ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելով ու փոխանցելով, յուրացնում է ծեսը:

Կրթահամալիրում իրականացվող ծեսերը պայմանականորեն կարող ենք բաժանել երկու մեծ խմբի՝ **հայ ավանդական**, որոնք կրթահամալիրում վերածվում են ծիսական նախագծերի ու «շրջում» փողոցներով, բակերով, տներով՝ հասնելով մինչև ամենահեռու մարզեր, և **սովորույթներ**, որոնք վերափոխվել, վերածվել են յուրատեսակ **սովորույթ-ծեսերի**: Սովորույթը շատ ավելի կապված է առօրյա կյանքի հետ, քան արարողությունն ու ծեսը: Ինչպես ծեսն ու ծիսակատարությունը, կորցնելով իրենց իմաստը, կարող են դառնալ սովորույթ, այնպես էլ այս դեպքում սովորույթը կարող է վերափոխվել ծիսակատարության ու ծեսի:

1.2 Հայ ազգային տոներն ու ծեսերը

ՆՈՐ ՏԱՐԻ (ԱՄԱՆՈՐ)

Նախօրոք պատրաստում ենք «չար-խափաններ» և ընկույզներից բաղկացած ամանորյա բարեմադթանքներ: Բացի այդ, պատրաստում ենք **ասիլ-վասիլներ**, երգում ամանորյա ավետիսներ, պարում ազգային պարերգեր, երեխաների հետ **ընկուզախաղեր կազմակերպում**¹:

Ամանորյա ծեսը մեծ պատկերացում կտա իրական հայկական ազգային ամանորի մասին իր խոհանոցով, ասիլ-վասիլներն՝ իրենց խորհրդով և ուրախ տրամադրությունը՝ երգ ու պարով:

Տրնդեզ կամ Տեառնընդառաջ

Փետրվարի 14-ին, բակում կշռում ենք հայկական ավանդական Տեառնընդառաջը:² Տեառնընդառաջը Հայ Առաքելական եկեղեցու տերունի և անշարժ տոներից է, որը կշվում է Սուրբ Ծննդից քառասուն օր հետո՝ փետրվարի 14-ին. բայց տոնակատարությունները սկսվում են փետրվարի 13-ի երեկոյան³: Ըստ ավանդույթի, այդ օրը պետք է պատրաստել աղանձ, դրան խառնել քաղցրեղեն, կոնֆետ, ինչպես նաև չրեղեն ու ընդեղեն եւ բաժանել արարողությանը ներկա մարդկանց: Տրնդեզի օրը սովորաբար եկեղեցիների բակում մեծ խարույկ են վառում: Այդ օրը շատ են նաև ամուսնացող զույգերը, ովքեր Աստծո օրհնությունը ստանալուց հետո թռնում են կրակի վրայով:

Կրթական գործընթացում տեխնոլոգիական աշխատանքների կիրառմամբ ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպումը հատկապես զարգացնում է սաների մտածողությունը, երևակայությունը: Տեխնոլոգիական գործունեության ժամանակ սաները գործ են ունենում բազմապիսի տեխնոլոգիական նյութերի հետ, ինչն էլ նպաստում է երևակայության և ստեղծագործական մտքի զարգացմանը: Սաները ծանոթանալով տարատեսակ նյութերին՝ թուղթ (հաստ , բարակ, գունավոր), թել (բրդյա, իրիս և այլն..), կտոր (շղարշ, մետաքս, բուրդ, վառ գույներով), տերև, ծաղիկ, փետուր և այլն, իրենք են սկսում հորինել այն կերպարը, որը պետք է պատրաստեն:

¹ «Հայկական սովորություններ» Քաջբերունի 1903թ

² «Տոնացույց» Ն. Մովսիսյան

³ «Ազգային տոներ» Ա. Մարգարյան

Այս գործընթացի ընթացքում երեխայի մոտ զարգանում են ոչ միայն երևակայությունը, մտածելու և հորինելու ունակությունները, այլև տեխնոլոգիական հմտությունները:

Տեխնոլոգիան նպաստում է՝

- հինգ զգայարանների զարգացմանը
- ուրախ և ազատ մանկության գաղափարը իրագործելուն

Չարգացնում է՝

- մանր ու խոշոր շարժողական հմտությունները
- ստեղծագործական մտածողությունը
- մեծացնում ու ամրապնդում ինքնահաստատման զգացումը
- զգացմունքների արտահայտման միջոցները

Հայկական ծիսական տիկնիկներ՝ Ուտիս տատը և Պաս պապը, ներքին խորհրդանշական և իմաստային կապ ունեն միմյանց հետ:

Նրանց ծիսական իմաստն ու դերը ամբողջանում է այն տոների և ծեսերի համալիրում, որտեղ էլ հայտնվում են այս տիկնիկները. Ուտիս տատը՝ Բարեկենդանին, Պաս պապը՝ Մեծ Պասին:

Նախ անհրաժեշտ է պատրաստել և ձևավորել տիկնիկին շատ պարզ միջոցներով: Հարկավոր է սոխ,փայտ,հայկական նախշերով կտոր, կոճակ: Անհրաժեշտ է ձևավորել նաև ձուն գունավոր թելերով: Ուտիս տատը կնոջը կերպարանավորող, զգզված, քրքրված տիկնիկ է, որ Բարեկենդանի վերջին օրը, երեկոյան, հանդիսավոր կերպով գլորում էին սարի գլխից, այլ կերպ ասած՝ վնդում էին՝ ներս հրավիրելով Պաս պապին⁴: Ուտիս տատը խորհրդանշում է կնոջ տիրապետության շրջանը՝ ուտիս օրերը, իսկ Մեծ Պասի ծիսական տիկնիկը՝ **Ակլատիզը** կամ **Պաս պապը**, արական տիրապետության և Պաս օրերի շրջանը: Ուտիս տատը և Պաս պապը գտնվում են մշտական ծիսական պայքարի մեջ: Նրանց վեճն արտահայտվում է Լոռվա բանահյուսության հետևյալ պատառիկի մեջ՝ *«Տատը գնաց շերեփը ձեռքին, պապը եկավ չոմբախնուսին»*: Սովորաբար տան ամենատարեց կինն էր բոլորից թաքուն պատրաստում Ակլատիզը: Տիկնիկը իրենից

⁴ «Պատկերազարդ տոնացույց» Մ. Ղազարյան, Ա. Համբարձումյան

ներկայացնում էր մի սոխ (*կարտոֆիլ, խմորագուկ*), վրան յոթ փետուր խրած, որոնք խորհրդանշում էին Պասի յոթ շաբաթները:

Ղափամայի ծես

Այս ծեսը հատկապես սիրելի է սաների համար, քանի որ շատ «քաղցրահամ ու մեղրանուշ» ծես է: Ամեն մեկն իր հետ բերում է փոքրիկ դդում, ծանոթանում ենք, իմանում, թե ինչ է դդումը, ինչ գույն ունի, ինչ ձև ունի, ինչ համ ու հոտ: Կտրում ենք դդումը, հանում կորիզները, իմանում, թե կորիզներն ինչի համար են, հաշվում ենք, տնկում ենք, որ նորից դդում աճի, իսկ մնացած կտորներով կերպարներ ենք ստանում: Դդումիկներով դուրս ենք գալիս բակ, խաղեր խաղում, գլորում: Գունավոր թղթերը կտրատում ենք, ներկում, սոսնձում կորիզները և ստանում ենք դդմադիմակներ: Կատարում ենք տեխնոլոգիական աշխատանք, դդմանարնջագույն թելերով պատրաստում ենք դդմե գնդիկներ և կախում խմբասենյակի պատուհաններից կամ դռնից: Նաև դդումների վրա ներկում ենք ու սիրուն կերպարներ ստանում՝ Էլ տխուր դեմքով, Էլ ուրախ, Էլ զարմացած. . .

Եվ, ամենակարևորը, Ղափաման: Դդմի գլուխը կտրում ու հանում ենք կափարիչի նման, փորում ենք, միջուկը հանում, մեջը լցնում բրինձ, չամիչ, չիր, մեղր, կարագ, համեմունքներ ու դնում ջեռոցը՝ այս կարևոր իրադարձությունը համեմելով ուրախ ծիսերգերով: Արդյունքում մի սիրուն, շքեղ, փայլուն ու համող ղափամա: Այս տարբեր աշխատանքների միջոցով սանի մոտ զարգացնում ենք նախ զգայարանները, կարողանում է համտեսել, իմանալ՝ ինչ համ ունի, ճանաչում է գույնը, ձևը, չափը, կառուցվածքը և այլն:

տեխնոլոգիական աշխատանք է կարողանում կատարել, ինքնուրույն կտրել, պտտել թելը, փակցնել, սոսնձել. զարգանում է մանր մոտորիկան: Ղափամայի ծեսը նշում ենք Սուրբ Երրորդություն եկեղեցու բակում պատարագից հետո: Մի իսկական գունազարդություն, դժմից համեղ տարատեսակ ուտեստներ ենք պատրաստում, եկեղեցու բակում սիրուն ղափամայացուցահանդես կազմակերպում, ու սկսվում է հյուրասիրությունը:

Այսպիսով, բոլոր վերոնշյալ ծեսերով փորձում ենք զարգացնել սովորողների ինքնուրույնությունը, ստեղծագործական երևակայությունը, տարատարիք սովորողների հետ համատեղ խմբային և անհատական հետազոտական աշխատանքներ կատարելու, ուսումնական նախագծեր իրականացնելու, իրար հետ շփվելու, միջհամայնքային, միջմարզային կապեր հաստատելու, իրար ճանաչելու, իրար հետ սովորելու և միասին բազմաթիվ խնդիրներ լուծելու հմտություններն ու կարողությունները, կրթահամալիրի ուսուցման մեթոդներին և միջոցներին:

Հավելված

Եզրակացություններ

Եվ այսպես ուսումնասիրելով մասնագիտական գրականությունը, կատարելով փորձարկումները, եկանք հետևյալ եզրահանգումներ

1. Գործնական աշխատանքը ցույց տվեց, որ նախադպրոցական տարիքի երեխան ծիսական բնական, անկաշկանդ, ազատ միջավայրում կիրառում է իր գիտելիքները, հմտություն է ձեռք բերում, զարգանում է երևակայությունը, կարողանում է ազատ արտահայտել իր միտքը: Կարողանում է կողմնորոշվել և կատարել համապատասխան գործողություններ՝ բանավոր խոսքի միջոցով հիմնավորելով, ներկայացնելով իր երևակայությամբ ստեղծած միտքը:

Գրականության ցանկ

1. «Հայկական սովորություններ» Քաջբերունի 1903թ
2. «Տոնացույց» Ն. Մովսիսյան
3. «Ազգային տոներ» Ա. Սարգսյան
4. «Պատկերազարդ տոնացույց» Մ. Ղազարյան, Ա. Համբարձումյան